

İnsani Gelişim İndeksi Göstergeleri Açısından AB Üyesi ve AB Üyeliğine Aday Ülkelerin Karşılaştırılması

Comparison of European Union Member Countries and Candidate Countries in Terms of Human Development Index Indicators

Şenay Sezgin Nartgün*

Meltem Akın Kösterelioğlu**

Mete Sipahioğlu***

Özet: Bu çalışmada Avrupa Birliğine üye ülkeler ile Türkiye gibi üyeliğe aday ülkelerin ve adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin İnsani Gelişim İndeksi değerlerini dikkate alarak karşılaştırmalar yapılması ve Avrupa Birliğine aday olan Türkiye'nin kalkınma düzeyinin bu ülkeler arasındaki durumunun saptanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda İnsani Gelişim İndeksi sıralamasında, İnsani Gelişim İndeksi kriterlerine göre ve Eğitim indeksi ile GSYH verilerine göre Avrupa Birliği(AB) ülkeleri, AB'ye aday ülkeler ve AB'ye aday aday ülkeler arasında fark var mıdır? sorusuna cevap aranmıştır. Bu çalışma bir doküman incelemesidir. Doküman inceleme kapsamında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2011 yılı İnsani Gelişim Raporu ve OECD raporları incelenmiştir. Araştırmada kullanılan analiz yöntemi ise betimsel bir analizdir. Bu çalışmada İnsani Gelişim İndeksi değerleri incelendiğinde Türkiye'nin değerlerinin söz konusu olan Avrupa Birliği'ne aday olan ve aday aday ülkelerin değerlerinden düşük olduğu, eğitim indeksi değerleri açısından da Türkiye'nin eğitim indeksi değerinin bu ülkelerin indeks değerlerinden düşük olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: İnsani gelişim indeksi, AB ülkeleri, AB aday ülkeleri

Abstract: This study aims to make comparisons between European Union member countries, candidate countries such as Turkey and potential candidates for Europe Union by taking account of Human Development Index values and to determine the development level of Turkey among these countries. For this purpose, the study seeks an answer to this question: According to Human Development Index Criteria, are there any differences between European Union member countries, candidate countries and potential candidates for the Union in terms of their Education Index and GDP (Gross Domestic Product) data. This study is formed document analysis as a qualitative research method. Within the scope of this document analysis, the 2011 Human Development Report of (UNDP) United Nations Development Programme and the (OECD) Organization for Economic Co-operation and Development reports were examined. Descriptive analysis technique was used to analyze the data. When the Human Development Index values are considered, this study reveals that Turkey's Human Development Index and Educational Index values are lower than both European Union member countries and candidate countries.

Keywords: Human development index, EU countries, EU candidate countries.

GİRİŞ

Toplumsal gelişme, bir toplumun yaşam koşullarının çok yönlü olarak iyileşmesi durumunu ifade eder. Elde edilen gelirler toplumsal alanda dengeli dağılmıyorsa, büyüme, bir kesimin zenginleştiği, toplumsal çoğunluğun yaşam alanına katkı sağlamayan bir süreci de içinde barındırıyor olabilir. Bu durumda toplumsal alanda etkisini göstermeyen, toplumsal gelişmenin olmadığı bir durum ortaya çıkacaktır. Bu dağılım doğrudan bireylerin cebine gireni değil, toplumsal anlamda bireye yansıtılabilen kaynakları da ifade eder. Örneğin gelirinde herhangi bir artış olamayan bireyin sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden daha fazla yararlanabilmesi de büyümenin gelişmeye olan katkısını ifade eder.

* Doç.Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, szbn@yahoo.com

** Yrd.Doç.Dr., Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, mkostereli@hotmail.com

*** Uzman Öğretmen, Mustafa Germirli Anadolu İmam Hatip Lisesi, metesipahioğlu@gmail.com

İnsani gelişme, insanların hak ettikleri bir yaşam için karar ve seçeneklerini arttıran kendilerine sunulmuş olanaklar olarak açıklanabilir. İyi ve kötü her türlü değişikliği etkileyebilen insanların, uluslarının zenginliği olduğu, ihtiyaç ve seçeneklerin sonsuz olduğu ve zaman içinde değişebileceği göz önünde bulundurulduğunda, insani gelişme, insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaratılan ortamlar olarak nitelendirilebilmektedir. İnsanların, seçeneklerini arttırabilmeleri, büyüebilmeleri ve insanın kendini veya çevresini geliştirecek seçeneklere, haklara sahip olabilmesi için yeteneklerini geliştirmesi gerekmektedir. Anand ve Sen'e (1994) göre asıl olan bireyin yaşadığı hayattır, edindikleri mallar ya da gelirler değil.

Uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olmak, temiz su ve yiyecek gibi temel ihtiyaçları karşılayabilmek, sosyal, toplumsal ve siyasi etkinliklere katılma, bilgiye daha fazla ulaşabilme imkânı, daha güvenli bir hayata sahip olmak ve diğer tüm siyasi ve kültürel haklar insani gelişmenin temelleri olarak sayılabilir (www.genclikpostasi.org). Bu temeller dünyada yaşayan insanların yaşam koşullarını, sahip oldukları imkânları gösteren veriler olarak da kabul edilebilir. Bu veriler kullanılarak ülkelerin ne kadar gelişme göstermekte olduğunu belirlemeye çalışmak amacıyla her yıl raporlar hazırlanmaktadır. Felsefi ve düşünsel temelinde Sen'in "yapabilirlik yaklaşımı" olan insani gelişme kavramından hareketle (Gürses, 2009) Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme - UNDP) adını taşıyan ünite tarafından 1990 yılından bu yana "İnsani Gelişim Raporu" adını taşıyan bir yıllık araştırma sonuçları yayımlanmaktadır. Bu raporda ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak için İnsani Gelişim İndeksi (Human Development Index) adı verilen bir indeks geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, yayınladığı raporda ülkeler arasındaki gelişme düzeyinin sadece kişi başına düşen milli gelirdeki artışla (ekonomik büyüme) ölçülmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir. Örneğin, Türkiye için baktığımızda ekonomisi en çok 2004 yılında büyümüştür (GSYH=9,4) ancak bu büyümeyi yaratan talep artışı halkın reel gelirinin artmış olmasından ileri gelmediği ve kredi kartlarına yüklenerek, borçlanarak talep artışı yarattığı gerçeği 2007 yılında (GSYH=4,5) büyümenin gerilemesi şeklinde kendini göstermiştir (Korkmaz, 2008).

Bu gibi durumları da dikkate alan İnsani Gelişim Raporu'nda sosyo-ekonomik gelişme düzeyi üç kriter çerçevesinde tanımlanmaktadır. Bunlar; Refah standardı, Eğitim standardı ve sağlık standardı kriterleridir (Aktan, 2002):

1. Refah Standardı: "Satılma Gücü Paritesi" (SPG) adı verilen, kişi başına düşen milli gelirin yerel geçim maliyetlerine uyarlanmasıyla hesaplanmaktadır.

2. Eğitim Standardı: Ülkenin eğitim düzeyidir. İndekste eğitim düzeyini tespit etmek için iki ayrı faktörden yararlanılmaktadır.

- Yetişkinler arasındaki okuma-yazma oranı.
- Ortalama Eğitim Süresi (Okullaşma İndeksi): Eğitim standardı, okuma-yazma indeksi ile okullaşma indeksinden oluşmaktadır. Okuma yazma oranı, indeksin hesaplanmasında üçte iki, diğeri ise üçte bir ağırlık taşımaktadır.

3. Sağlık Standardı: Bir ülkedeki ortalama yaşam süresi beklentisi esas alınarak insani gelişim indeksine dâhil edilmektedir.

İnsani gelişim indeksi, uluslararası veri örgütlerinden her yıl alınan mevcut verilerle hesaplanmaktadır. Verinin elde edildiği zaman ile İnsani Gelişim Raporunun yayımlandığı zaman arasında genelde iki yıllık bir zaman farkı bulunmaktadır. Örneğin, 2007/2008 İnsani Gelişim Raporundaki değerler ve sıralamalar 2005 yılı verilerine dayanarak yapılmaktadır (<http://www.undp.org.tr/PF/Newsletter/TUR/2007/SpecialEdition/tr84.html>). Bu sıralamaya dayalı

olarak çok yüksek insani gelişme kategorisinde yer alan ülkelerin ortalama yaşam beklentileri 80 yaş, okullaşma oranı 11,3 yıl ve beklenen okullaşma 15,9 yaş olarak görülürken; Yüksek İnsani Gelişme kategorisinde yer alan ülkelerin ortalama yaşam beklentileri 73,1 yaş, okullaşma oranı 8,5 yıl ve beklenen okullaşma 13,6 yaş olarak görülmektedir. Orta İnsani Gelişme kategorisinde yer alan ülkelerin ortalama yaşam beklentileri 69,7 yaş, okullaşma oranı 6,3 yıl ve beklenen okullaşma 11,2 yaş olarak görülürken, Düşük İnsani Gelişme kategorisinde yer alan ülkelerin ortalama yaşam beklentileri 58,7 yaş, okullaşma oranı 4,2 yıl ve beklenen okullaşma 8,3 yaş olarak görülmektedir.

Bu çerçevede Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin kalkınmışlık durumu incelendiğinde söz konusu ülkelerin, 177 ülke arasında ilk sıralarda yer aldıkları görülmektedir. Avrupa Birliği'ne üyelik için Türkiye ile aynı konumda olan İzlanda, Karadağ, Sırbistan, Makedonya ve Avrupa Birliği'ne katılmak için başvuruda bulunan Bosna Hersek ve Arnavutluk da bu sıralamada Türkiye'nin önünde yer almaktadırlar.

Günümüzde ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri, milli gelir miktarı yanında; eğitim, sosyal, kültürel ve politik durumları ile de ölçülmektedir. İktisadi gelişme kişi başına düşen mal ve hizmet birimleriyle ifade edilebildiği gibi, kişi başına düşen eğitim ve sağlık harcamaları da gelişmişliğin önemli ölçütleri arasındadır. Bunlara paralel olarak okuryazarlık ve okullaşma oranı, ortalama yaşam süresi gibi değerler de bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin birer göstergesidir. Bütün bunlar kalkınmanın merkezine insanı yerleştirmektedir. (Hoşgörür ve Gezgin, 2005). 1960'lı yılların başından beri yapılan çalışmalar ekonomik büyümede artışın önemli bir bölümünün işgücündeki eğitim düzeyinin artışından kaynaklandığını ortaya koymaktadır (Çakmak, 2008). Bir ülkenin refah ve mutluluğu, o ülke insanların sürekli bir eğitim almaları ve bunun sonunda sahip oldukları bilgi ve becerilerle ekonomik büyümeye yapacakları katkıya bağlıdır. Bunun için sosyo-ekonomik gelişmenin en önemli itici gücü ve verimlilik artışının en önemli unsuru, toplumun ve işgücünün eğitim düzeyidir. Ülkenin sahip olduğu işgücünün nitelik ve verimini artırması, sürdürülebilir ve sosyal ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, değişimin ve gelişimin anahtarı olan eğitimin görevidir (Ereş, 2005). Eğitimin büyüme ve kalkınmaya olan etkisi uluslararası karşılaştırmalar yoluyla da saptanmış olup, gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin eğitim düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür (Ünal,1996). Sonuç olarak ülke kalkınmasında eğitimin önemi vazgeçilemez bir gerçektir. Örneğin eğitimin ekonomik büyümeye oranı İngiltere'de %7, Belçika'da %14, Türkiye'de ise % 4'dür (OECD, 2005; Aktaran: Çakmak, 2008).

Avrupa Birliği sürecinde eğitim ve ekonomi etkileşimi daha çok ön plana çıkmaktadır. Avrupa ülkelerine bakıldığında eğitim hizmetinin en küçük birime kadar ulaştırıldığı ve mesleki eğitimin ön planda olduğu görülmektedir. Üretimin uzmanlaşmış kişiler tarafından gerçekleştirildiği anlamına gelen bu durum söz konusu ülkelerin gelişmişliklerinin en önemli göstergelerindedir. AB sürecinde Türkiye'nin de eğitim sistemini geliştirerek, beyin göçünü de önleyecek şekilde Avrupa ülkeleriyle aynı düzeyi yakalaması gerekmektedir (Ayyıldız, 2005). Eğitime ayrılan bütçe ve öğrenci başına düşen harcama miktarı Avrupa Birliği ortalamasına ulaşmamaktadır. Bu rakam Türkiye'de 3,7, Avrupa Birliği ortalaması 5,2'dir (Education at a Glance OECD Indicators, 2004; Akt: Eriş, 2005).

Bu çalışmada Avrupa Birliğine üye ülkeler ile Türkiye gibi üyeliğe aday ülkelerin ve adaylık için başvuruda bulunan potansiyel aday ülkelerin İnsani Gelişim İndeksi değerlerini dikkate alarak karşılaştırmalar yapılması ve Avrupa Birliğine aday olan Türkiye'nin kalkınma düzeyinin bu ülkeler arasındaki durumunun saptanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. İnsani Gelişim İndeksi sıralamasında Avrupa Birliği(AB) ülkeleri, AB'ye aday ülkeler ve AB'ye potansiyel aday ülkeler arasında fark var mıdır?
2. İnsani Gelişim İndeksi kriterlerine göre sıralamada Avrupa Birliği(AB) ülkeleri, AB'ye aday ülkeler ve AB'ye potansiyel aday ülkeler arasında fark var mıdır?
3. Eğitim indeksi ile GSYH verilerine göre Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, AB'ye aday ülkeler ve AB'ye potansiyel aday ülkeler arasında fark var mıdır?

YÖNTEM

Bu çalışma betimsel çalışma kapsamında bir doküman incelemedir. Doküman inceleme kapsamında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2011 yılı İnsani Gelişim Raporu ve OECD raporları incelenmiştir. Araştırmada kullanılan analiz yöntemi ise betimsel analizdir. Betimsel analiz yapılırken araştırma soruları çerçevesinde bir veri analizi havuzu oluşturulmuş ve veriler organize edilmiştir. Organize edilen veriler yorumlanmış ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

BULGULAR

Bu bölümde alt problemlere ilişkin bulgular verilmiştir.

3.1. İnsani Gelişim İndeksi sıralamasında Avrupa Birliği(AB) ülkeleri, AB'ye aday ülkeler ve AB'ye aday aday ülkelerin karşılaştırılması

İnsani Gelişim İndeksi, ülkelerin kalkınma düzeylerini gelir faktörü yanında eğitim, sağlık, nüfus, yaşam beklentisi ve bilgi teknolojileri gibi değişik faktörlere dayalı olarak ölçen bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Daha önceki yıllarda üçlü bir sınıflamada bahsedilirken 2011'de ülke karşılaştırmaları dördü bir sınıflamada yapılmaktadır. Ülkeler için hesaplanan İnsani Gelişim İndeksi 2011 değeri, **0 ile 1** arasında değişmekte ve indeks değeri **0,793 ile 1** arasındaki ülkeler Çok Yüksek İnsani Gelişim, **0,698 ile 0,793** arasındaki Yüksek İnsani Gelişim, **0,522 ile 0,698** arası Orta İnsani Gelişim ve **0 ile 0,522** arasındaki ülkeler ise Düşük İnsani Gelişim düzeyi çerçevesinde değerlendirilmektedir (Serel ve Serel, 2005; Human Development Report, 2011).

Tablo 1: İnsani Gelişim İndeksi Sıralamasında AB ülkeleri, AB'ye Aday Ülkeler ve AB'ye Aday Adayı Ülkeler

Çok Yüksek İnsani Gelişim 0,793–1	Yüksek İnsani Gelişim 0,698–0,792	Orta İnsani Gelişim 0,522–0,697	Düşük İnsani Gelişim 0–0,510
3.Hollanda	50. Romanya	98.Dominik Cumhuriyeti	156.Nijerya
7.İrlanda	54. Karadağ	100.Fiji	158.Haiti
9.Almanya	55. Bulgaristan	101.Çin	161.Uganda
10.İsveç	59. Sırbistan	107.Paraguay	162.Togo
11.İsviçre	70. Arnavutluk	112.Filipinler	166.Ruanda
14.İzlanda	71.Lübnan	117.Guyana	167. Benin
16.Danimarka	74.Bosna Hersek	121. Honduras	170.Fil Dişi
18.Belçika	75.Gürcistan	126.Kırgızistan	173. Zimbabve
19.Avusturya	76.Ukrayna	128.Vietnam	179.Orta Afrika Cum.
20.Fransa	78. Makedonya	132.Irak	182.Liberya
21.Slovenya	79.Jamaika	135.Gana	187.Kongo Demokratik C.
22.Finlandiya	80.Peru	140.Swaziland	
23.İspanya	81.Dominika		
24.İtalya	83.Ekvator		

25.Lüksemburg	84.Brezilya		
27.Çek Cumhuriyeti	89.Umman		
28.İngiltere	92.Türkiye		
29.Yunanistan			
31.Kıbrıs			
34.Estonya			
35.Slovakya			
36.Malta			
38.Macaristan			
39.Polonya			
40.Litvanya			
41.Portekiz			
43.Letonya			
46.Hırvatistan			

Kaynak: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/>

Türkiye'nin İnsani Gelişim İndeksi değerleri 1980 yılında 0,463 düzeyinde, 2005 yılında 0,690 düzeyinde iken 2011 yılında bu değer 0,699'a yükselmiştir. Değerlerdeki bu yükselişle Türkiye, Yüksek İnsani Kalkınma kategorisi içindeki yerini almıştır. Tablo 1 incelendiğinde, Avrupa Birliği¹ ülkelerinin ve müzakereleri süren İzlanda'nın çok yüksek insani gelişim düzeyindeki ülkeler arasında olduğu görülürken, Türkiye gibi müzakereleri süren Karadağ (54), Sırbistan (59) ve Makedonya (78), aday ülke konumunda olan Arnavutluk (70), Bosna Hersek (74) yüksek insani gelişim düzeyindeki ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'de (92) bu kategoride olmasına rağmen bu ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Eğilmez (2012) çalışmasında insani gelişmişlik indeksinin her ne kadar Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinde olduğu kanısı uyandırırsa da bunun yansımalarının farklı olduğunu anlatmaktadır.

3.2. İnsani Gelişim İndeksi kriterlerine göre sıralamada Avrupa Birliği(AB) ülkeleri, AB'ye aday ülkeler ve AB'ye aday aday ülkelerin karşılaştırılması

Bu bölümde İnsani Gelişim İndeksi değerleri yanı sıra, gelişim indeksi kriterlerinden Yaşam beklentisi, Yetişkin Okur Yazar Oranı, Ortalama Eğitim Süresi ve GSYH değerlerine yer verilmiştir. Yaşam beklentisi, yetişkin okuryazar oranı, Ortalama eğitime kayıt oranı, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla oranı değerleri Avrupa Birliğine üye ve üyeliğe aday ülkeler arasındaki sıralamaya göre incelenmiştir.

Tablo 2'deki verilere göre, 2011 yılı İnsani Gelişim İndeksi değerleri incelendiğinde, Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Örneğin Hollanda (3), İrlanda (7), Almanya (9), İsveç (10)...vb. Avrupa Birliği'ne üye olmak için Türkiye ile aynı konumda bekleyen İzlanda 7. sırada yer alırken, Karadağ 54., Makedonya 26. ve Sırbistan 59. sırada yer almaktadır. Türkiye ise 92. Sıradadır. Avrupa Birliği'ne katılmak için başvuruda bulunan ülkelerin sıralamasına bakıldığında ise Arnavutluk 70, Bosna Hersek 74. sırada yer alarak sıralamada Türkiye'nin önünde bulunmaktadırlar.

2011 yılı verilerinde sadece bazı ülkelerin okuryazarlık oranları verilmiş ve bunlar arasında Estonya ve Letonya (99,8) ile ilk sıradadır. Bunu takip eden ülkeler Litvanya ve Slovenya'dır (99,7). Türkiye (90,8) ile 19. sırada, Türkiye ile aynı konumda olan Sırbistan 11.sırada (97,8) , Makedonya ise 16.sırada (97,1) yer almaktadır. Avrupa Birliği'ne katılmak için başvuruda bulunan Bosna Hersek 13. Sırada (97,8) ve Arnavutluk 16. sırada (95,9) bulunarak sıralamada Türkiye'nin önünde yer

¹ Avrupa Birliği üye, müzakereleri süren ve aday ülkelerine ilişkin daha fazla bilgi için <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109&l=1>, http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm

almaktadırlar. Yaşam beklentisine ilişkin değerleri incelediğimizde İtalya, İzlanda ve Fransa ilk üç sırada yer alırken, aday ülkelerden İzlanda (81,8), Sırbistan (74,5), Karadağ (74,6) ve Makedonya'nın (74,8) yine Türkiye'nin(74,0) önünde yer aldığını görmekteyiz.

Tablo 2: İnsani Gelişim İndeksi kriterlerine göre sıralamada Avrupa Birliği(AB ülkeleri, AB'ye aday ülkeler ve AB'ye aday adayı ülkeler

İnsani Gelişim İndeksi değerleri	Yaşam beklentisi	Yetişkin Okur Yazar Oranı (%15 yaş ve üstü)*	Ortalama Eğitim Süresi	GSYH (Kişi başı US\$)
3.Hollanda (0,910)	1. İtalya (81,9)	1.Estonya (99,8)	1.Çek Cumhuriyeti (12,3)	1.Lüksemburg (50,55)
7.İrlanda (0,908)	2.İzlanda (81,8)	2.Letonya (99,8)	2.Almanya (12,2)	2. İsveç (35,83)
9.Almanya (0,905)	3. Fransa (81,5)	3.Slovenya (99,7)	3.Estonya (12,0)	3. Avusturya (35,71)
10.İsveç (0,904)	4. İspanya (81,4)	4.Litvanya (99,7)	4.İsveç (11,7)	4. Hollanda (36,40)
14. İzlanda (0,898)	5. İsveç (81,4)	5.Polonya (99,5)	5.Hollanda (11,6)	5. Almanya (34,85)
16.Danimarka (0,895)	6. Avusturya (80,9)	6.Macaristan (99,4)	6.İrlanda (11,6)	6. Danimarka (34,34)
18.Belçika (0,886)	7. Hollanda (80,7)	7.İtalya (98,9)	7.Slovenya (11,6)	7. Belçika (33,35)
19.Avusturya (0,885)	8. İrlanda (80,6)	8.Hırvatistan (98,8)	8.Slovakya (11,6)	8. İngiltere (33,29)
20.Fransa (0,884)	9. Almanya (80,4)	9.Bulgaristan (98,3)	9.Letonya (11,5)	9. Finlandiya (32,43)
21.Slovenya (0,884)	10.İngiltere (80,2)	10.Kıbrıs (97,9)	10. Danimarka (11,4)	10. Fransa (30,46)
22.Finlandiya (0,882)	11. Belçika (80,0)	11.Sırbistan (97,8)	11.Macaristan (11,1)	11.İzlanda (29,35)
23. İspanya(0,878)	12.Finlandiya (80,0)	12.Romanya (97,7)	12.Litvanya (10,9)	12. İrlanda (29,32)
24.İtalya (0,874)	13.Lüksemburg (80,0)	13.Bosna Hersek (97,8)	13.Belçika (10,9)	13. İspanya (26,50)
25.Lüksemburg (0,867)	14. Yunanistan (79,9)	14.Yunanistan (97,2)	14.Fransa (10,6)	14. İtalya (26,48)
27.Çek Cumhuriyeti (0,865)	15. Kıbrıs (79,6)	15.Makedonya (97,1)	15.Karadağ (10,6)	15. Slovenya (24,91)
28.İngiltere (0,863)	16. Malta (79,6)	16.Arnautluk (95,9)	16.Bulgaristan (10,6)	16. Kıbrıs (24,84)
29.Yunanistan (0,861)	17. Portekiz (79,5)	17. Portekiz (94,9)	17. İspanya (10,4)	17. Yunanistan(23,74)
31.Kıbrıs (0,840)	18. Slovenya (79,3)	18. Malta (92,4)	18. İzlanda (10,4)	18. Macaristan (21,46)
34.Estonya (0,835)	19. Danimarka (78,8)	19.Romanya (10,4)	19.Romanya (10,4)	19. Çek Cumhuriyeti (21,40)
35.Slovakya (0,834)	20. Çek Cumhuriyeti (77,7)	20.Avusturya (10,8)	20.Avusturya (10,8)	20. Portekiz (20,57)
36.Malta (0,832)	21. Arnautluk (76,9)	21.Arnautluk (10,4)	21.Arnautluk (10,4)	21. Slovakya (19,99)
38.Macaristan(0,816)	22.Hırvatistan (76,6)	22.Finlandiya (10,3)	22.Finlandiya (10,3)	22. Malta (19,18)
39.Polonya (0,813)	23.Polonya (76,1)	23.Sırbistan (10,2)	23.Sırbistan (10,2)	23. Polonya (17,45)
40.Litvanya (0,810)	24.Bosna Hersek (75,7)	24.İtalya (10,1)	24.İtalya (10,1)	24. Estonya (16,79)
41.Portekiz (0,809)	25.Slovakya (75,4)	25.Lüksemburg(10,1)	25.Lüksemburg(10,1)	25. Litvanya (16,23)
43.Letonya (0,805)	26. Makedonya (74,8)	26.Yunanistan (10,1)	26.Yunanistan (10,1)	26. Hırvatistan (15,72)
46.Hırvatistan (0,796)	27. Estonya (74,8)	27. Polonya (10,0)	27. Polonya (10,0)	27. Letonya (14,29)
50.Romanya (0,781)	28. Karadağ (74,6)	28.Malta (9,9)	28.Malta (9,9)	28. Türkiye (12,24)
54.Karadağ (0,771)	29. Sırbistan (74,5)	29. Hırvatistan (9,8)	29. Hırvatistan (9,8)	29.Bulgaristan (11,41)
55.Bulgaristan(0,771)	30. Macaristan (74,4)	30.Kıbrıs (9,8)	30.Kıbrıs (9,8)	30. Romanya (11,04)
59.Sırbistan (0,766)	31. Türkiye (74,0)	31. İngiltere (9,3)	31. İngiltere (9,3)	31.Karadağ (10,26)
70.Arnautluk(0,739)	32.Romanya (74,0)	32. Bosna Hersek(8,7)	32. Bosna Hersek(8,7)	32. Sırbistan (10,23)
74.Bosna Hersek (0,733)	33.Bulgaristan (73,4)	33.Makedonya (8,2)	33.Makedonya (8,2)	33.Makedonya (8,80)
78.Makedonya(0,728)	34.Letonya (73,3)	34.Portekiz (7,7)	34.Portekiz (7,7)	34. Arnautluk (7,80)
92.Türkiye (0,699)	35.Litvanya (72,2)	35.Türkiye (6,5)	35.Türkiye (6,5)	35.Bosna Hersek (7,664)

Kaynak: Human Development Report 2011 - Sustainability and Equity: A Better Future for All
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/>

Ortalama eğitim süresine ilişkin değerler incelendiğinde, Çek Cumhuriyeti (12,3), Almanya (12,2), Estonya (12,0), İsveç (11,7) gibi AB üyesi ülkelerin yine ilk sıraları oluşturdukları görülmektedir. Avrupa Birliği'ne üye olmak için Türkiye ile aynı konumda olan İzlanda (10,4), Karadağ (10,6), Sırbistan (10,2) ve Makedonya (8,2) ile ön sıralarda yerlerini alırken Türkiye'de (6,5) ile son sıralarda bulunmaktadır. Üstelik bu veriler alındığında zorunlu, kesintisiz sekiz yıllık eğitim mecburiyeti vardır ve fakat nüfusumuz çoğu hala 6,5 yıl eğitim sisteminin içinde kalabildiği

görülmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'ne potansiyel aday ülkelerin sıralamasına bakıldığında ise Bosna Hersek (8,7) ve Arnavutluk (10,4) yıldır.

Ereş (2005) tarafından yapılan bir araştırmada Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ile Türkiye'nin eğitim göstergeleri karşılaştırılmış ve Türkiye'nin AB ortalamasının altında kaldığı görülmüştür. Türkiye nüfusunun eğitim süresi, AB ortalaması olan 11,7 yıl bile değildir. Bunun yanında eğitime ayrılan bütçe ve öğrenci başına düşen harcamalar da AB ortalamasına ulaşamamıştır. Türkiye, nüfusunun eğitim düzeyi ve eğitim bütçesi ile en düşük ülke durumundadır. AB ülkelerinde nüfus artış hızının Türkiye'ye oranla düşük olması, kişi başına harcanan miktarı artırmaktadır.

2011 İnsani Gelişim Raporu'na göre Türkiye'de, yetişkin okur-yazar oranı %90,8; İlköğretimde net okullaşma % 98,67 ve ortaöğretimde net okullaşma oranı % 67,37 olarak saptanmıştır (www.tuik.gov.tr). Bu yıllar bazında artışlar süreklilik gösterse de Türkiye sıralamada Avrupa Birliği'ne üye ve üyeliğe aday ülkeler arasında çok gerilerde yer almaktadır.

GSYH değerlerine bakıldığında ise, AB üyeliği olan Lüksemburg (50,55), İsveç (35,83), Avusturya (35,71) gibi ülkelerin ilk sıralarda yer aldıkları buna karşın Türkiye'nin (12,24) 28. sırada bulunduğu görülmektedir. AB üyeliği konusunda Türkiye ile aynı durumda olan İzlanda (29,35) 11., Karadağ (10,26) 31., Sırbistan(10,23) 32. ve Makedonya (8,80) 33.sırada yer alırken Avrupa Birliği'ne katılmak için başvuruda bulunan Arnavutluk (7,80) 34. Bosna Hersek(7,66) 35. sırada yer almaktadırlar.

3.3. Eğitim indeksi ile GSYH verilerine göre Avrupa Birliği(AB) ülkelerinden ilk beş ülke, AB'ye adaylık süreci devam eden ülkeler ve Türkiye'nin Durumunun Karşılaştırılması

Tablo 3: Eğitim indeksi ile GSYH verilerine göre Avrupa Birliği(AB) ülkelerinden ilk beş ülke, AB'ye adaylık süreci devam eden ülkeler ve Türkiye'nin Durumu

Ülkeler	Eğitim İndeksi	GSYH Eğitim Harcamaları (2002-2005)	Toplam Nüfus (Bin)
AB ülkeleri			
Norveç	0,985	6,8	4.924,8
Hollanda	0,931	5,3	16.664,7
İrlanda	0,963	6,1	4.525,8
Almanya	0,928	4,5	82.162,5
İsveç	0,904	6,6	9440,7
Aday Ülkeler			
Karadağ	0,802	----	632
Sırbistan	0,790	4,7	9.854
İzlanda	0,721	4,9	3.216
Makedonya	0,696	4,7	2.063
Potansiyel Aday Ülkeler			
Bosna Hersek	0,723	----	3.752
Arnavutluk	0,721	4,9	3.216
Türkiye	0,583	2,6	73.639

Kaynak: <http://hdr.undp.org/en/data/profiles/>

Tablo 3 incelendiğinde Avrupa Birliği sürecinde Türkiye ile aynı konumda olan İzlanda, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ ile üyelik için başvuruda bulunan Bosna Hersek, ve Arnavutluk'un eğitim indekslerinin Türkiye'nin eğitim indeksinden yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye Avrupa Birliğine aday ülkeler arasında eğitim indeksi değerlerine göre son sırada yer almaktadır. Gayri safi yurtiçi hasıladan eğitim için ayrılan paylara da bakıldığında oransal olarak en düşük payın Türkiye'de olduğunu görmekteyiz. Ülkelerin nüfus oranları incelendiğinde, Türkiye'nin en yüksek nüfus oranına sahip olduğu bu bağlamda, kişi başına düşen eğitim harcamasının en düşük olduğu ülkenin de Türkiye olduğu sonucuna varılabilir ve bu durum eğitim indeksi değerindeki düşüklüğünün bir sebebi olarak yorumlanabilir.

SONUÇ

Literatürde sıklıkla karıştırılan büyüme, gelişme kalkınma kavramları zaman zaman birbirlerinin yerine de kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme bir ülkede "kişi başına düşen üretim" miktarının artışı ifade eder. Büyüme ise ülkenin ekonomik gelirlerinin ülke nüfusuna bölünmesiyle elde edilen "kişi başına düşen milli gelir" in artışıyla ifade edilir. Toplumsal gelişme, toplumların sosyo-kültürel anlamda ilerlemelerini ifade eder. Bireylerin bir bütün olarak yaşam koşullarının iyileşmesi ve toplumsal değerler açısından daha üst seviyelere ulaştırılması anlamına gelmektedir. Kongar (1998), büyüme ile kalkınma arasındaki ilişkilerin çok ilginç olduğunu vurgulamış ve bu ilişkileri şu sözlerle ifade etmiştir: "Aslında salt ulusal gelir artışı ya da birey başına düşen gelirin yükselmesi kimi zaman ciddi bir kalkınma göstergesi bile olamaz. Eğer, gelir dağılımı adaleti bozuluyorsa, ülkenin eğitim ve sağlık hizmetleri yaygınlaşmıyorsa, konut ve sosyal güvenlik hizmetleri geriliyorsa, ulusal gelir topyekün artsa bile, bir kalkınmadan söz etme olanağı yoktur."

Psacharopoulos ve Woodhall (1986) da çalışmalarında, ekonomik büyümenin genellikle "toplam ulusal gelirden veya üretimde bir artış" olarak vurgulamaktadır. Üretimi yüksek toplumların gelirlerinde de artış olması, beklenen bir durumdur. Ancak kişi başına düşen milli gelir, sadece üretime bağlı olarak artmaz ya da azalmaz. Özellikle petrol ülkelerinde GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)'nın yüksekliği doğal kaynakların çokluğuyla da açıklanabilir. Bu durumda üretime bağlı olan "ekonomik büyüme" ve milli gelire bağlı olan "büyüme" kavramlarının bir tutulmaması gerekir. Ne büyüme ne de ekonomik büyüme, toplumsal gelişmenin ya da kalkınmanın tek başına göstergesi sayılamaz. Temel ekonomik kriterlerin yanı sıra; eğitim, sağlık, kültür, politika ve kurumsal faktörler gibi ekonomi dışı değişkenler, ülkelerin gelişmesine katkıları bakımından ölçülebilir ve gözlemlenebilir ekonomik değişkenler gibi önemli olabilmektedir. Toplumsal gelişme, bir toplumun yaşam koşullarının çok yönlü olarak iyileşmesi durumunu ifade eder. Elde edilen gelirler toplumsal alanda dengeli dağılmıyorsa, büyüme bir kesimin zenginleştiği, toplumsal çoğunluğun yaşam alanına ise katkı sağlamayan bir süreci de içinde barındırıyor olabilir. Bu durumda toplumsal alanda etkisini göstermeyen; toplumsal gelişmenin olmadığı bir durum ortaya çıkacaktır. Tüm bu sebeplerden dolayı bir ülkenin kalkınmışlığından bahsederken ve diğer ülkelerle karşılaştırma yaparken standardın belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu sebeple ülkelerin kalkınmışlığını, büyüme hızını, gelişmesini ortaya koymak amacı ile indeksler oluşturulmuş olup bu indeksler sayesinde ülkeleri karşılaştırmak mümkün olmaktadır. Bu indekslerden biri de İnsani Gelişim İndeksi'dir. Bu indeks dünyadaki bütün ülkeleri değerlendirmekte ve bir sıralamaya sokmaktadır.

Bu çalışma kapsamında tüm dünya ülkeleri ile çalışmak yerine Avrupa Birliğine girme çabası içerisinde olan Türkiye'yi Avrupa Birliğine üye ülkeler, üyeliğe aday olan ülkeler ve adaylık için başvuruda bulunan potansiyel ülkeler ile karşılaştırarak Türkiye'nin bir ekonomik gelişme resmi çizilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin 2011 İnsani Gelişim İndeksi değerlerine bakıldığında Türkiye

yüksek insani gelişim düzeyindeki ülkeler arasında yer almasına rağmen diğer ülkelerin çok yüksek ve yüksek insani gelişim düzeyindeki ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir.

2011 İnsani Gelişim İndeksi değerlerine göre Türkiye’de ortalama yaşam beklentisi, 74; yetişkinlerin okur- yazar oranı 90,8, ortalama eğitim süresi 6,5 ve kişi başına düşen GSYİH 12,249 olarak tahmin edilmiştir. Buna karşın Avrupa Birliği’ne üye olan ülkelerden İrlanda’nın ortalama yaşam beklentisi, 80,6; Okur- yazar oranı 99,9, ve kişi başına düşen GSYİH 29,322 olarak tahmin edilirken Avrupa Birliği’ne üyelik için Türkiye ile aynı konumda olan Sırbistan’ın ortalama yaşam beklentisi, 74,5; Okur- yazar oranı 97,8, ortalama eğitim süresi 10,2 ve kişi başına düşen GSYİH 10,236 olarak, Avrupa Birliği’ne üyelik için başvuruda bulunan ülkelerden Bosna Hersek’in ortalama yaşam beklentisi, 75,7; Okur- yazar oranı 97,8, ortalama eğitim süresi 8,7 ve kişi başına düşen GSYİH 7,664 olarak tahmin edilmiştir.

İnsani Gelişim İndeksi değerleri incelendiğinde Türkiye’nin değerlerinin söz konusu olan diğer ülkelerin değerlerinden düşük olduğu, eğitim indeksi değerleri açısından da Türkiye’nin eğitim indeksi değerinin Avrupa Birliği’ne aday olan ve potansiyel aday ülkelerin indeks değerlerinden düşük olduğu saptanmıştır. Bu durumun nedenlerinin başında Türkiye’de nüfusun çok kalabalık olması söylenebilir. Bu nedenle kişi başına düşen eğitim harcamalarının miktarı diğer ülkelere göre oldukça az olduğu görülmektedir. Ayrıca okullaşma ve okur-yazar oranlarının düşük olması da eğitim indeksi sıralamasında neden Türkiye’nin gerilerde kaldığını gösterebilecek nedenler arasındadır. Dünya ortalamasına göre eğitime çok daha fazla önem veren ülkelerin daha yüksek kalkınma atılımı gösterebildikleri, eğitim seviyeleri düşük olan ülkelerin ise kalkınamadıkları ve bunun sonucu olarak da; dünya gelir dağılımında aşağı sıralarda yer aldıkları görülmektedir (Hoşgörür ve Gezgin,2005). Bu nedenle eğitime daha fazla kaynak aktarılması ve bunun bir yatırım olduğu fikrinin benimsenmesi gerekmektedir. Bir ülkenin eğitim ve kültür seviyesi ne kadar yüksek olursa, ekonomik büyüme ve gelişmesi de aynı oranda gerçekleşecektir. Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında daha genç ve dinamik nüfusa sahip olan Türkiye’de hızlı istikrarlı bir kalkınma ve sosyal gelişmenin sağlanabilmesindeki en temel unsur eğitime ve insana yapılacak yatırım ile gerçekleşebilecektir (Ayyıldız, 2005; Ereş, 2005). Sonuç olarak, Türkiye’nin, kalkınmışlık göstergesi olan İnsani gelişim indeksinde üst sıralarda yer alabilmesi, eğitime vereceği öneme ve yapacağı katkılara bağlıdır. Bundan sonra bu konu bağlamı içerisinde yapılacak olan çalışmalar içinde ülkelerin karşılaştırılmasında diğer kriterlerin kullanılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Anand, S. ve Sen, A. K. (1994). Human Development Index: Methodology and Measurement. *Human Development Report Office Occasional Papers*, 1–19.
- Ayyıldız Onaran, Z. (2005). AB Sürecinde eğitim ve eğitimin ekonomiye etkisi (Türkiye Avrupa Analizi). *Milli Eğitim Dergisi*, 33 (167), 22.06.2012 tarihinde http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/167/index3-onaran.htm adresinden alınmıştır.
- Aktan C. C. (2002). *Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/anasayfa-yoksulluk.htm>
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 33–41.
- Eğilmez, M. (2012). Büyüme Başka Bir Şey Gelişme Başka. 22.12.2012 tarihinde <http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/buyume-baska-sey-gelisme-baska.html> adresinden alınmıştır.

- Ereş, F.(2005). Eğitimin Sosyal Faydaları: Türkiye-AB Karşılaştırması. *Milli Eğitim Dergisi*, 33(167). 22.12.2012 tarihinde http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/167/index3-eres.htm adresinden alınmıştır.
- Gürses, D. (2009). 'İnsani gelişme' ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 339–350.
- Hoşgörür, V. ve Gezgin, G.(2005). Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, II (II), 22.12.2012 tarihinde http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/ozetler/v_hosgorur.htm adresinden alınmıştır. <http://hdr.undp.org/en/data/profiles/> adresinden 22.12.2012 tarihinde alınmıştır. <http://www.undp.org.tr/PF/Newsletter/TUR/2007/SpecialEdition/tr84.html> adresinden 22.12.2012 tarihinde alınmıştır. http://www.genclikpostasi.org/v1.5/index.php?option=com_actcont&task=view&id=1&itemid=5 adresinden 22.12.2012 tarihinde alınmıştır.
- Kongar, E. (1998). *Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinde Kültür Politikalarının Yeri: Türkiye Örneği*. Kültür Girişimi Kültür Politikaları Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, 22.12.2012 tarihinde http://www.kongar.org/makaleler/mak_ka.php adresinden alınmıştır.
- Korkmaz, İ. (2008). TUIK Yine Gerçeği Çarpıttı. *Tercüman Gazetesi*, 2 Nisan 2008, <http://www.esfenderkorkmaz.com/TUIKyinegercegecarpitti.htm> adresinden 22.12.2012 tarihinde alınmıştır.
- Psacharopoulos, G. ve Woodhall, M. (1986). *Education For Development: An Analysis of Investment Choices*. Washington: The World Bank.
- Serel,H. Ve Serel, A. (2005). İnsani Kalkınma Göstergeleri Açısından Avrupa Birliği ve Türkiye. *Mevzuat dergisi*. 8 (90), 22.12.2012 tarihinde <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/06a/09.htm> adresinden alınmıştır.
- Human Development Report 2011 - Sustainability and Equity: A Better Future for All. 22.12.2012 tarihinde <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/> adresinden alınmıştır.
- Ünal,I.(1996). *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 7. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.